

POZIȚIA SOCIALIȘTILOR ROMÂNI DIN UNGARIA, TRANSILVANIA ȘI BANAT FAȚĂ DE REVOLUȚIA MAGHIARĂ DIN 1919

de
GABRIEL MOISA

Socialiștii români au avut atitudini diferite față de revoluția bolșevică din Ungaria. Unii dintre aceștia s-au raliat acesteia încadrându-se ca membrii combatanți pe frontul luptei revoluționare. În această categorie se regăsesc mai ales cei care au fost surprinși de derularea evenimentelor în Ungaria. Ceilalți socialiști români, mai ales cei din Transilvania, nu au agreat mișcarea bolșevică fiind adepți ideilor socialiste democratice. Alt lucru care i-a deosebit esențial a fost faptul că primii s-au împotrivit unirii Transilvaniei cu România, dorind o Transilvanie în cadrele unui stat maghiar comunist, în spiritul ideilor internaționalismului proletar, în timp ce ceilalți au fost susținătorii unirii Transilvaniei cu România, mai mult aceștia numărându-se printre membrii Consiliului Dirigent și cei mai de seamă fruntași politici români ardeleni militanți pentru unire. Au fost însă și socialiști din actualul spațiu românesc, mai ales bănățeni care s-au manifestat împotriva unirii. Ei erau însă prea puțini și slab organizați pentru a putea influența hotărârea finală¹.

Datorită diferențelor de opinii fundamentale dintre socialiștii români și cei unguri, acestora adăugându-li-se o mână de cetățeni români din România care trăiau prin Budapesta și Ungaria², după proclamarea republicii lui Karoly Mihalyi social democrația din Transilvania s-a separat de cea din Ungaria³. Cu toate acestea, puternica propagandă bolșevică din Transilvania, mai ales în părțile sale vestice, a avut drept consecință rătăcirea vremelnică a unor socialiști originari din Transilvania cu rezidența în Ungaria. Folișiți pe post de marionete ei au promovat în Transilvania interesele bolșevismului maghiar⁴.

În noiembrie 1918, în condițiile destrămării monarhiei austro-ungare și a ști care este linia care trebuia urmată în continuare, Comitetul Central al P.S.D Român a trimis trei delegați, I. Flueraș, I. Mihuț și T. Albani,

¹ K. Hitchins, *The Rumanian Socialists and the Hungarian Soviet Republic*, în *Revolution and perspective. Essays on the Hungarian Soviet Republic of 1919*, University of California Press, Berkeley, London, 1971, p. 110

² *Adevărul*, an XIV, nr. 51, 23 dec. 1918-5 ian. 1919

³ Arhivele Naționale. Direcția Județeană Bihor, *Colecția de documente*, Inv. 886, Dos. 209, f. 1 (în continuare A.N.D.J.B)

⁴ F. Tănăsescu, *Varianța bolșevică a revizionismului ungar 1918-1919*, în *Arhivele totalitarismului*, an III, nr. 1, 1995, p. 5

reprezentanți ai grupului Iosif Jumanca-Ioan Flueraș, să se întâlnească cu cei doi miniștrii socialiști din noul guvern Karolyi, Ernest Garany și Kunfy Szigmond. Acest lucru era cu atât mai imperios necesar a fi lămurit cu cât Transilvania se pregătea de unire cu țara. Participant la întâlnire, Tiron Albani povestește 30 de ani mai târziu, într-o scrisoare adresată la Oradea lui Ioan Isaiu, derularea acestei întâlniri și de ce s-au separat socialiștii români din Transilvania definitiv de tovarășii lor din Ungaria⁵. Tiron Albani scria lui I. Isaiu că socialiștii unguri au tratat cu indiferență și de sus pe colegii veniți din Transilvania spunându-le acestora că trebuie să fie alături de ei pentru păstrarea Ungariei mari și revoluția proletară⁶. Acest lucru li s-a părut de neacceptat, fiind, spunea Albani, una dintre cauzele care au determinat părăsirea tovarășilor maghiari, socialiștii români considerând la acel moment că în prim plan era totuși emanciparea națională și crearea unui stat național român. În plus, Tiron Albani susținea în scrisoarea din 1950 că masele din Transilvania nu ar fi putut trece atunci la revoluția socialistă pentru că nu erau pregătite⁷. În aceste condiții socialiștii transilvăneni s-au apropiat de național-români pentru a concura la realizarea unirii. Socialiștii maghiari nici nu concepeau ca Transilvania să nu facă parte din statul maghiar iar părerea “*tovarășilor maghiari (...) care au fost induși în eroare de către istoricii maghiari spunând că românii din Transilvania s-ar fi furișat printre Carpați din Valahia*”⁸ a deranjat foarte tare și a determinat pe socialiștii transilvăneni să se rupă de aspirațiile celor unguri.

Cum calea socialiștilor români transilvăneni s-a separat de ceilalți tovarăși, la sfatul unor socialiști unguri, s-a convocat un așa zis Congres al Internaționaliștilor români din Budapesta⁹ care trebuiau să se erijeze și în reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor din Transilvania în condițiile în care grupul Jumanca-Flueraș a refuzat să meargă alături de ei, pentru a se constitui o organizație oficială. Deși și-au luat și un nume, *Facțiunea Socialistă Internațională Română din Transilvania, Banat și Ungaria*, editând chiar și un ziar, *Glasul poporului*, activitatea lor a fost limitată în mare măsură la Budapesta și Ungaria. Foarte puțină influență a avut această organizație asupra românilor. Totuși în Oradea și Bihor, câțiva comuniști români și membrii ai acestei organizații internaționaliste nou create, au reușit să experimenteze pentru scurtă durată o revoluție bolșevică.

În zilele de 31 decembrie 1918 și 1 ianuarie 1919 s-au desfășurat așadar la Budapesta lucrările congresului Facțiunii Socialiste Internaționale Române

⁵ A.N.D.J.B. *Colecția de documente*, Inv. 886, Dos. 209, f. 1-6

⁶ *Ibidem*, f. 4

⁷ *Ibidem*, f. 5

⁸ *Ibidem*, f. 1

⁹ *Adevărul*, an XIV, nr. 51, 23 dec. 1918-5 ian. 1919

din Transilvania, Banat și Ungaria. La conducerea lucrărilor au fost desemnați de către un anume Crețulescu (se pare creierul acestui congres) următorii: Traian Novac din Timișoara, Grigore Gogu din Viena, Ion G. Dobrescu din Budapesta, Sașa Demian din Arad și Ilie Cărăbuș din Budapesta. Printre participanți se mai regăseau următorii: Lobonț, Munteanu, Kagan, Athanasiu, Ștregar, Komstein¹⁰. În a doua zi a lucrărilor Congresului s-a propus excluderea din mișcarea socialistă românească a grupului Jumanca-Flueraș, erijându-se din acel moment în reala mișcare socialistă românească. Motivul excluderii era cât se poate de serios în concepția celor adunați în noaptea de Revelion la Budapesta: la 1 Decembrie 1918 votaseră unirea Transilvaniei cu România, Flueraș și Jumanca fiind astfel acuzați că nu vor binele poporului din moment ce au votat unirea cu statul *burghezo-imperialist* român. *Binele poporului* putea fi obținut numai în cadrele Ungariei proletare din care și Transilvania trebuie să facă parte.

Rezoluția Congresului protesta de asemenea contra hotărârii de la Alba Iulia întrucât decizia nu ar fi fost luată de adevărații delegați ai poporului ci de "*clica ciocoilor burghezi din Ardeal*"¹¹. Ca atare grupul Jumanca-Flueraș, raliindu-se deciziei de la Alba Iulia, au trădat socialismul internațional. În final, delegații la congres au considerat că românii din Ungaria, Transilvania și Banat trebuie să-și alcătuiască un stat federal independent sovietic și să lupte pentru dezrobirea clasei muncitoare numai prin lupta de clasă unită cu muncitorimea internațională¹².

De la bun început *Facțiunea Socialistă Internațională Română* a avut o existență destul de firavă. În Ungaria mai activa un grup comunist organizat românesc încă dinainte de 1918. Acesta era elementul cel mai radical din mișcarea socialistă română și cei mai înfocați partizani ai Republicii Sovietice Ungare. Conducătorii proaspetei Facțiuni înființate pe 1 ianuarie 1919 erau, cu foarte puține excepții, persoane fără importanță în mișcarea socialistă românească și au sfârșit încâteva luni prin a fuziona cu grupul comuniștilor români din Ungaria, mult mai puternic¹³.

Mulți dintre comuniști fuseseră înainte membrii ai mișcării social-democrate. În timpul războiului majoritatea au fost înrolați în armata austro-ungară. Rămăși în prizonieratul rusesc, apoi sovietic, internați în lagăre ei au devenit sub influența evenimentelor de acolo, comuniști convinși și foarte

¹⁰ F. Tănăsescu, *loc cit.*, p. 73-74

¹¹ *Ibidem*, p. 76

¹² *Ibidem*

¹³ K. Hitchins, *The Rumanian socialists and the Hungarian Soviet Republic*, în *Revolution and perspectives. Essays on the Hungarian Soviet Republic of 1919*, University Press of California, Berkeley, London, 1971, p. 127-128

încrăzători în revoluția mondială¹⁴. Istoricul american Keith Hitchins, cercetând într-o anumită perioadă a apropierei sale de istoria românilor această chestiune, consideră că o influență mare asupra grupului comunist român l-a avut și colaborarea cu social-democrații unguri în mai multe orașe din Rusia de Est și Sud în primăvara anului 1918. Aceștia au creat chiar organizații comune. Cea mai importantă dintre acestea a fost grupul maghiaro-român al *Partidului Muncitoresc Social-Democrat Internațional* din Omsk. Până în mai 1918 acesta avea un număr de 3200 de membrii.

Socialiștii radicali români aflați din motive de prizonierat în Rusia în anii 1917-1918 mai aveau și alte organizații proprii. Între acestea s-au remarcat îndeosebi *Partidul Țărănesc Revoluționar Român*, înființat la Moscova în ianuarie 1918 de către mai mulți transilvăneni, prizonieri ai armatei ruse. După ce au fost instruiți special într-o școală politică înființată la Moscova și prin coloanele oficiosului partidului *Foaița țăranului* aceștia trebuiau să facă propagandă bolșevică în lagărele cu prizonieri români din armata austro-ungară astfel încât la întoarcerea acasă să contribuie la declanșarea revoluției mondiale¹⁵.

După încheierea păcii de la Brest-Litovsk cei mai mulți prizonieri au început să se întoarcă acasă unde au găsit un teren foarte propice exprimării ideilor bolșevice. Cei mai mulți dintre țărani prizonieri s-au întors însă la casele lor neînțelegând practic foarte mult din ideologia comunistă. Au fost însă și cazuri inverse. Partidul Comunist Ungar, creat la 24 noiembrie 1918, a încercat să organizeze sub tutela sa secții comuniste pe naționalități, alcătuite exclusiv la început din foștii prizonieri. Ei trebuiau să devină aripa dură a grupului comunist. În cazul românilor acest lucru s-a reușit la 26 decembrie 1918, la Budapesta, unde un mic grup de activiști s-au constituit în *Grupul Comunist Român din Budapesta*. Acesta și-a încheiat și un program în 10 puncte, care amintea prin limbaj și intenții de manifestele comuniste rusești și maghiare¹⁶. Pe scurt acesta prevedea: confiscarea tuturor terenurilor și inventarului agricol din proprietatea bisericii și a moșierilor mari și mijlocii precum și a tuturor băncilor, fabricilor, minelor și a altor industrii care din acel moment urmau a fi administrate de țărani și muncitori, separarea bisericii de stat, dezarmarea armateii regulate, a jandarmeriei și poliției, transferul puterii de stat către sfaturile muncitorilor, soldaților și țăranilor și instaurarea imediată a dictaturii proletariatului¹⁷. Scurtă vreme au scos și un ziar al grupului comunist intitulat *Steagul Roșu*.

¹⁴ *Idem*, *The Russian Revolution and the Rumanian Socialist Movement, 1917-1918*, în *Slavic Review*, XXVII, 2, 1968, p. 278-281

¹⁵ *Idem*, *Socialiștii români și Republica Sovietică Ungară*, în *Idem*, *Mit și realitate în istoriografia românească*, bucurești, 1997, p. 199

¹⁶ *Ibidem*, p. 200

¹⁷ ***., *Documente din istoria P.C.R. 1917-1922*, vol. I, București, 1956, p. 110-111

Proclamarea Republicii Sovietice Ungare la 21 martie 1919 a stârnit și printre comuniștii români din Budapesta și Ungaria un mare entuziasm. La 23 martie 1919 toate grupurile comuniste românești au fuzionat într-o singură organizație intitulată *Partidul Socialist Român din Ungaria*. Acesta a salutat realizarea comuniștilor unguri și s-a solidarizat cu revoluția acestora participând activ la multe acțiuni revoluționare¹⁸. Noua organizație comunistă a scos chiar și o foaie intitulată *Revoluția socială*¹⁹. În fruntea acesteia s-au găsit Costică Athanasiu, Henri Kagan, un apropiat al lui Bela Kun, Iacob Crețulescu, Ana Crețulescu, George Avramescu, I. Silvășan, cel care avea responsabilitatea asigurării legăturii dintre grupul comunist român și guvernul Comisarilor poporului din Budapesta. În numărul său din 1 aprilie 1919, foaia *Revoluția socială* lansa un amplu apel muncitorilor pentru înrolarea în armata roșie internațională²⁰. S-au organizat centre de recrutare pentru românii care doreau să se înroleze în această armată. Șefii celor două centre de recrutare situate în strada Lovarda, nr 1 și strada Rosza, nr 61, erau Sașa Demian și Henri Kagan.

În primele zile de activitate acestea au înregistrat un oarecare succes. Peste 320 de persoane s-au înrolat în armata roșie revoluționară²¹. Cei mai mulți erau însă oameni de o calitate îndoielnică dar și dezertori din armata regală română care s-au refugiat în Ungaria: Locotenent Scarlat Alexandru, Sublocotenent Gheorghe Bută, Sublocotenent Simionescu etc.. În primele zile ale lunii aprilie 1919 s-a constituit un Regiment românesc aflat sub conducerea unui oarecare Grigore Gogu rezident la Viena. Comisarul politic al unității era Ioan Vrabie. După o scurtă instrucție Regimentul a plecat, la cererea soldaților, pe frontul cehoslovac, aceștia refuzând să lupte cu armata română în zona de est a Ungariei. Recrutările au continuat și un al doilea Regiment românesc era în câteva săptămâni gata de luptă. Acesta era condus de un oarecare Aurel, fiul unui foarte sărac maestru cismar din Beiuș²². Între comandanții batalioanelor se mai găseau Gheorghe Pădureanu, Elek Köblos, Wilhelm Helvig, Ioan Vrabie. Mulți dintre soldații și ofițerii celor două Regimente românești erau români doar în scripte. Ei erau mai degrabă străini sau în cel mai bun caz reprezentanți ai altor etnii decât cea română din spațiul transilvănean: unguri, evrei, ruteni.

Înfrângerea Revoluției maghiare a făcut ca mulți dintre comuniștii români din Ungaria să-și facă pierdută urma. Cei mai mulți au plecat în exil în Uniunea

¹⁸ K. Hiteclins, *Socialiștii români și Republica Sovietică Ungară*, în *Idem, Mit și realitate în istoriografia românească*, București, 1997, p. 204

¹⁹ ***, *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor. Documente și Amintiri*, București, 1969, p. 33

²⁰ *Revoluția socială*. 1 aprilie 1919

²¹ ***, *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor. Documente și Amintiri*, București, 1969, p. 35

²² *Ibidem*, p. 36

Sovietică și nu se va mai auzi nimic de existența acestora. Unii însă vor reveni în mișcarea comunistă românească interbelică, vezi cazul Elek Köblos, cel care a devenit o vreme chiar șeful comuniștilor români între cele două războaie mondiale.

*LA POSITION DES SOCIALISTES ROUMAINS D'HONGRIE,
TRANSYLVANIE ET BANAT À L'ÉGARD DE LA RÉVOLUTION
HONGROISE*
Résumé

Les socialistes roumains ont eu de diverses attitudes à l'égard de la révolution bolchevique de l'Hongrie. Quelques-uns y ont adhéré en devenant membres combattants sur le front de la lutte révolutionnaire. Dans cette catégorie se trouvent surtout ceux qui ont été surpris en Hongrie par le déroulement des événements. Les autres socialistes roumains, notamment ceux de Transylvanie, n'ont pas agréé le mouvement bolchevique, étant les adeptes des idées socialistes démocratiques. Une autre différence entre les deux catégories a été que les premiers étaient contre l'union de la Transylvanie avec la Roumanie, en désirant une Transylvanie dans le cadre d'un état hongrois, dans l'esprit des idées de l'internationalisme prolétarien, en temps que les autres étaient les souteneurs de l'union de la Transylvanie avec la Roumanie, ceux-ci étant membres du Conseil Dirigeant et l'élite des politiciens roumains de la Transylvanie qui militaient pour l'union. Il y avaient aussi des socialistes de l'actuel espace roumain, surtout des gens de Banant, qui ont manifesté contre l'union. Mais ceux-ci n'étaient pas nombreux et bien organisés pour pouvoir influencer la décision finale.